

ВИКЛИК ОСОБИ, ЯКА ПЕРЕБУВАЄ ЗА МЕЖАМИ УКРАЇНИ**CHALLENGING A PERSON WHO IS OUTSIDE UKRAINE****Сторожик Я.Б.,***аспірант кафедри кримінального процесу та криміналістики
Львівського державного університету внутрішніх справ*

У статті розкриваються поняття, ознаки, мета й порядок застосування виклику осіб, які перебувають за межами України, як одного із заходів забезпечення кримінального провадження під час надання міжнародної правової допомоги. Для досягнення мети виклику, яка полягає в забезпеченні можливості проведення окремих процесуальних дій і кримінального провадження в цілому, важливе значення має дотримання передбаченого законом порядку застосування виклику, який має бути достатньо оперативним і водночас містити гарантії дотримання прав учасників кримінального провадження. Виклик особи, яка перебуває за межами України, реалізується за допомогою повістки. Порядок вручення повістки особі, яка перебуває за кордоном, визначається міжнародним договором про правову допомогу, а за відсутності такого – за допомогою дипломатичного (консульського) представництва.

Ключові слова: міжнародна правова допомога, міжнародне співробітництво, виклик, кримінальне провадження, повістка.

В статье раскрываются понятия, признаки, цель и порядок применения вызова лиц, находящихся за пределами Украины, как одной из мер обеспечения уголовного производства при предоставлении международной правовой помощи. Для достижения цели вызова, которая заключается в обеспечении возможности проведения отдельных процессуальных действий и уголовного судопроизводства в целом, важное значение имеет соблюдение предусмотренного законом порядка применения вызова, который должен быть достаточно оперативным и одновременно содержать гарантии соблюдения прав участников уголовного судопроизводства. Вызов лица, находящегося за пределами Украины, реализуется с помощью повестки. Порядок вручения повестки лицу, находящемуся за границей, определяется международным договором о правовой помощи, а при отсутствии такого – с помощью дипломатического (консульского) представительства.

Ключевые слова: международная правовая помощь, международное сотрудничество, вызов, уголовное производство, повестка.

The article describes the concept, features, purpose and the order of application of challenge people who are outside Ukraine as one of the measures of criminal proceedings in the provision of international legal assistance. For the purpose of a challenge, which is to provide opportunities for individual proceedings and criminal proceedings in general, very important is a compliance with the statutory order of application of the challenge which must be operational at the same time sufficiently contain guarantees of the rights of participants in criminal proceedings. Challenging a person who is outside Ukraine is implemented by summons. The order of a summons the person who is staying abroad is defined by an international treaty on legal assistance, in the absence of such – through diplomatic (consular) mission.

Key words: international legal assistance, international cooperation, the challenge, criminal proceedings, summons.

Постановка проблеми. Сучасний стан міжнародної співпраці характеризується поглибленням взаємодії правоохоронних і судових органів у сфері боротьби зі злочинністю. Розширюються географічні межі міжнародного співробітництва, удосконалюються форми взаємодії та зростають її об'єми. Пояснюється це тим, що у світі відбувається швидкий розвиток інтеграційних процесів, суттєво спрощується порядок в'їзду й виїзду з країни.

Саме відсутність єдиного наукового погляду на визначення поняття та правильне застосування заходів забезпечення кримінального провадження під час надання міжнародної правової допомоги, зокрема, виклику особи, яка перебуває за межами України, спонукає нас висловити свої міркування із цього приводу. Окрім того, важливість дослідження зростає у зв'язку з прийняттям нового Кримінального процесуального кодексу України, який покликаний врегулювати процесуальні питання співробітництва українських компетентних органів з іноземними колегами в ході здійснення кримінального судочинства.

Стан дослідження. Звернення науковців до проблеми міжнародної правової допомоги є логічною

відповіддю на вимоги часу, потреби суспільства, держави та її правоохоронних органів. Окремі аспекти цієї проблеми розглядали у своїх наукових працях російські дослідники В.В. Панов, І.І. Карпець, Г.В. Ігнатенко, В.П. Зимін, М.Н. Зуєв, І.П. Блищенко, Н.В. Жданов, В.Ф. Цепелев, а також вітчизняні вчені Ю.П. Аленін, Р.І. Благута, О.І. Виноградова, Л.М. Лобойко, М.І. Смирнов, А.С. Сизоненко, І.Л. Олійник, В.М. Тертишник та інші.

Водночас досвід міжнародної співпраці в процесі боротьби зі злочинністю потребує наукового узагальнення й систематизації для підвищення ефективності боротьби з різними проявами міжнародної організованої злочинності.

Метою дослідження є аналіз змісту поняття, порядку застосування виклику особи, яка перебуває за межами України, як заходу забезпечення кримінального провадження під час надання міжнародної правової допомоги.

Виклад основного матеріалу. Міжнародне співробітництво держав у боротьбі зі злочинністю – це співробітництво держав, спрямоване на розробку й координацію заходів щодо попередження, розкриття

злочинів і поведження з правопорушниками, а також вироблення комплексних цілей і завдань із мінімізації транснаціональних і внутрішньодержавних пропривних діянь [5, с. 225].

УКримінальному процесуальному кодексу України (далі – КПК України) визначено, що міжнародне співробітництво під час кримінального провадження полягає у житті необхідних заходів із метою надання міжнародної правової допомоги шляхом вручення документів, виконання окремих процесуальних дій, видачі осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, тимчасової передачі осіб, перейняття кримінального переслідування, передачі засуджених осіб та виконання вироків [4, с. 233].

Принцип взаємодопомоги є основним положенням для будь-якого процесуального виду міжнародного співробітництва в кримінальному судочинстві, а міжнародна правова допомога – однією з процесуальних форм такого співробітництва.

Згідно із КПК України міжнародна правова допомога – це проведення компетентними органами однієї держави процесуальних дій, виконання яких необхідне для досудового розслідування, судового розгляду або для виконання вироку, ухваленого судом іншої держави чи міжнародною судовою установою [4, с. 201].

Одним із заходів забезпечення кримінального провадження під час надання міжнародної правової допомоги, визначеним КПК України, зокрема, під час проведення процесуальних дій, є виклик особи, яка перебуває за межами України, який реалізується за допомогою повістки.

Повістка про виклик є важливим процесуальним документом. Надання їй нормативного характеру спрямоване на забезпечення прав і законних інтересів осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні. Закріплення в законі положень створює належні умови для реалізації конституційного права кожного на правову допомогу (ст. 59 Конституції України), адже завчасне повідомлення особі про її процесуальний статус і мету виклику надає їй можливість залучити адвоката для надання кваліфікованої правової допомоги під час здійснення кримінального провадження [3].

Виходячи з норм КПК України, правоохоронні органи під час досудового розслідування мають право викликати підозрюваного, свідка, потерпілого або іншого учасника кримінального провадження для допиту чи участі в іншій процесуальній дії, якщо є достатні підстави вважати, що вона може дати показання, які мають значення для кримінального провадження, або її участь у процесуальній дії є обов'язковою [2].

Слідчий суддя під час досудового розслідування або суд під час судового провадження має право за власною ініціативою чи за клопотанням слідчого, прокурора, підозрюваного, обвинуваченого, його захисника, потерпілого, його представника здійснити судовий виклик певної особи, якщо слідчий суддя або суд встановить наявність достатніх підстав вважати, що така особа може дати показання, які мають

значення для кримінального провадження, або її участь у процесуальній дії є обов'язковою.

Суд здійснює судовий виклик учасників кримінального провадження, участь яких у судовому провадженні є обов'язковою. Особа викликається шляхом вручення повістки про виклик, надіслання її поштою, електронною поштою чи факсимільним зв'язком, здійснення виклику телефоном або телеграмою [2].

У разі тимчасової відсутності особи за місцем проживання повістка для передачі їй вручається під розписку дорослому члену сім'ї особи або іншій особі, яка з нею проживає, житлово-експлуатаційній організації за місцем проживання особи або адміністрації за місцем її роботи.

Особа, яка перебуває під вартою, викликається через адміністрацію місця ув'язнення. Повістка про виклик неповнолітньої особи, як правило, вручається її батьку, матері, усиновлювачу або законному представнику. Інший порядок вручення повістки допускається лише у випадку, коли це обумовлюється обставинами кримінального провадження. Повістка про виклик обмежено дієздатної особи вручається її піклувальнику [2].

Повістка про виклик вручається особі працівником органу зв'язку, працівником правоохоронного органу, слідчим, прокурором, а також секретарем судового засідання, якщо таке вручення здійснюється в приміщенні суду.

Особа має отримати повістку про виклик або бути повідомленою про нього іншим шляхом не пізніше, ніж за три дні до дня, коли вона зобов'язана прибути за викликом. У випадку встановлення КПК України строків здійснення процесуальних дій, які не дозволяють здійснити виклик у зазначений строк, особа має отримати повістку про виклик або бути повідомленою про нього іншим шляхом якнайшвидше, проте в будь-якому разі з наданням їй звичайно необхідного часу для підготовки та прибуття за викликом [2].

Належним підтвердженням отримання особою повістки про виклик або ознайомлення з її змістом іншим шляхом є підпис особи про отримання повістки, у тому числі на поштовому повідомленні, відеозапис вручення особі повістки, будь-які інші дані, які підтверджують факт вручення особі повістки про виклик або ознайомлення з її змістом.

Якщо особа попередньо повідомила слідчого, прокурора, слідчого суддю, суд про адресу своєї електронної пошти, надіслана на таку адресу повістка про виклик вважається отриманою у випадку підтвердження її отримання особою відповідним листом електронної пошти [2].

Передбачені в ст. 137 КПК України положення щодо змісту повістки про виклик можна поділити на певні групи: 1) відомості, що стосуються кримінального провадження та особи, яка викликає (прізвище й посада слідчого, прокурора, слідчого судді, судді, який здійснює виклик; найменування та адреса суду або іншої установи, до якої здійснюється виклик, номер телефону чи інших засобів зв'язку; найменування (номер) кримінального провадження, у межах

якого здійснюється виклик; підпис слідчого, прокурора, слідчого судді, судді, який здійснює виклик); 2) відомості, що стосуються особи, яку викликають (ім'я (найменування) особи, яка викликається, та її адреса; процесуальний статус, у якому перебуває викликана особа); 3) відомості, що стосуються дії, для участі в провадженні якої викликається особа (час, день, місяць, рік і місце прибуття викликаної особи; процесуальна дія (дії), для участі в якій (яких) викликається особа); 4) відомості, що стосуються відповідальності особи, яка викликається (наслідки неприбуття особи за викликом із зазначенням тексту відповідних положень закону, у тому числі можливість застосування приводу; передбачені КПК України поважні причини, через які особа може не з'явитися на виклик, та нагадування про обов'язок заздалегідь повідомити про неможливість з'явлення) [2].

Відповідно до ст. 138 КПК України поважними причинами неприбуття особи на виклик є затримання, тримання під вартою або відбування покарання; обмеження свободи пересування внаслідок дії закону або судового рішення; обставини непереборної сили (епідемії, військові події, стихійні лиха або інші подібні обставини); відсутність особи в місці проживання протягом тривалого часу внаслідок відрядження, подорожі тощо; тяжка хвороба або перебування в закладі охорони здоров'я у зв'язку з лікуванням або вагітністю за умови неможливості тимчасово залишити цей заклад; смерть близьких родичів, членів сім'ї чи інших близьких осіб або серйозна загроза їхньому життю; несвоєчасне отримання повістки про виклик; інші обставини, які об'єктивно унеможливають з'явлення особи на виклик.

Існують також інші обставини, які об'єктивно унеможливають з'явлення особи (наявність малолітніх дітей за неможливості доручити їх догляд будь-кому, бездоріжжя, тривала перерва в русі транспорту, катастрофа тощо).

Вказані в ст. 138 КПК України обставини найчастіше зустрічаються на практиці, тому їх правове регулювання спрямоване на формування єдності правозастосовної практики, дисциплінування учасників кримінальних процесуальних відносин.

Про існування обставини, яка є поважною причиною неприбуття за викликом, особа має заздалегідь повідомити слідчого, прокурора, слідчого суддю, суддю (звичайно, за умови, що характер цієї обставини є таким, що дозволяє виконати цей обов'язок).

Якщо підозрюваний, обвинувачений, свідок, потерпілий, цивільний відповідач, який був у встановленому КПК України порядку викликаний (зокрема, наявне підтвердження отримання ним повістки про виклик або ознайомлення з її змістом іншим шляхом), не з'явився без поважних причин або не повідомив про причини свого неприбуття, до нього, відповідно до ст. 139 КПК України, можуть бути застосовані відповідні санкції.

Однак санкції, за настання певних обставин, частіше застосовуються до осіб, які проживають на території України, ніж до іноземців або осіб, які проживають за межами України.

Згідно зі ст. 8 Європейської конвенції про взаємну допомогу в кримінальних справах (1959 р.) свідок або експерт, який не з'явився до суду за повісткою, про вручення якої було порушене прохання, навіть якщо ця повістка містить попередження про покарання, не може підлягати ніякому покаранню або запобіжному заходу, якщо він у подальшому добровільно з'явиться на території запитуючої сторони та буде знову належним чином викликаний до суду [1, с. 3].

Можемо виділити такі ознаки виклику особи:

- захід забезпечення кримінального провадження;
- полягає у виклику підозрюваного, обвинуваченого, свідка, потерпілого або іншого учасника кримінального провадження для участі в процесуальній дії;
- має часові обмеження (повістка вручається не пізніше, ніж за три дні до дня явки особи. У межах міжнародної правової допомоги повістка про виклик особи, яка перебуває за межами України, направляється компетентному органу іноземної держави не пізніше, ніж за шістьдесят днів до дня явки особи).

Згідно з п. 7 ст. 135 КПК України повістка про виклик особи, яка проживає за кордоном, вручається згідно з міжнародним договором про правову допомогу, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, а за відсутності такого – за допомогою дипломатичного (консульського) представництва [4, с. 135].

Отже, виклик особи, яка проживає за кордоном, здійснюється в порядку, передбаченому міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. До таких, зокрема, належать двосторонні й багатосторонні міжнародні договори в галузі надання правової допомоги в кримінальних справах. Кожен із таких міжнародних договорів передбачає обсяг правової допомоги, яку може бути надано у встановленому ним порядку. Виклик особи для дачі показань за межами запитованої сторони договору є однією з дій, яка передбачена майже всіма міжнародними договорами. Останні встановлюють також певні гарантії недоторканності особи, яка з'являється за викликом, що стосуються її імунітету й неможливості застосування до неї в Україні примусових заходів, які обмежують її свободу, протягом передбаченого міжнародним договором строку. Така гарантія має важливе значення в аспекті забезпечення дієвості застосування цього заходу забезпечення кримінального провадження.

За відсутності міжнародного договору про правову допомогу повістка про виклик особи, яка проживає за кордоном, вручається за допомогою дипломатичного (консульського) представництва. Правовою основою функціонування дипломатичних представництв і консульських установ України є Закон України «Про дипломатичну службу» від 20 вересня 2001 р., Положення про дипломатичне представництво України за кордоном, затверджене Розпорядженням Президента України від 22 жовтня 1992 р. № 166/92-рп, Консульський Статут України, затверджений Указом Президента України від 2 квітня 1994 р. № 127/94 [3].

У ст. 7 Європейської конвенції про взаємну допомогу в кримінальних справах 1959 р. визначено, що запитувана сторона здійснює вручення письмових документів і письмових доручень суду, які їй для цього надсилаються запитуючою стороною [1, с. 3].

Вручення може здійснюватися шляхом простої передачі відповідній особі письмових документів або наказів суду. Якщо запитуюча сторона звертається з ясно висловленим проханням про це, запитувана сторона здійснює вручення способом, передбаченим її власним законодавством для вручення аналогічних документів, або спеціальним способом, сумісним із цим законодавством [1, с. 3].

Підтвердження вручення здійснюється шляхом надання розписки, датованої та підписаної відповідною особою, або заяви запитуваної сторони про здійснення вручення, у якій зазначається спосіб і дата такого вручення [1, с. 3].

Будь-яка договірна сторона, згідно з Європейською конвенцією про взаємну допомогу в кримінальних справах, може просити, щоб повістка про виклик до суду обвинуваченої особи, яка знаходиться на її території, передавалася її властями за деякий час перед датою, встановленою для явки. Цей термін визначається у вищезгаданій заяві, він не повинен перевищувати 50 днів. Цей термін враховується під час встановлення дати явки та передачі доручення про виклик [1, с. 3].

Також у Європейській конвенції про взаємну допомогу в кримінальних справах визначено, що свідок або експерт, незалежно від громадянства, який постає перед судовими органами запитуючої сторони за повісткою про виклик до суду, не може ні притягуватися до відповідальності, ні утримуватися під вартою, ні підлягати ніякому іншому обмеженню його особистої свободи на території цієї сторони за діяння або обвинувальні вироки, які передували його від'їзду з території запитуваної сторони [1, с. 4].

Особа, незалежно від громадянства, викликана в судові органи запитуючої сторони, щоб відповідати за діяння, які є предметом кримінального переслідування, порушення проти неї, не може ні притягуватися до відповідальності, ні утримуватися під вартою, ні підлягати ніякому іншому обмеженню її особистої свободи за діяння або обвинувальні вироки, які передували її від'їзду з території запитуваної сторони та не зазначені в повістці про виклик до суду [1, с. 4].

Передбачений імунітет закінчується, якщо свідок, експерт або притягнута до відповідальності особа протягом послідовних п'ятнадцяти днів від дня, з якого її присутність більше не була необхідною для судових органів, маючи можливість залишити територію запитуючої сторони, все ж залишилася на цій території або, виїхавши з неї, знову туди повернулася [1, с. 5].

Згідно зі ст. 566 КПК України особу, яка перебуває за межами України, для провадження слідчих або інших процесуальних дій на території України викликають повісткою на підставі запиту (доручення) про міжнародну правову допомогу. Викликаній особі, крім підозрюваного та обвинуваченого, повідомляється про розмір і порядок відшкодування

витрат, пов'язаних із викликом. Запит (доручення) в межах міжнародної правової допомоги про виклик особи, яка перебуває за межами України, направляється компетентному органу іноземної держави не пізніше, ніж за шістьдесят днів до дня явки особи, або в інший строк, передбачений міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України [3].

Викликана особа не може бути притягнута до кримінальної відповідальності, затримана, щодо неї не може бути обрано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою, до неї не може бути застосовано інші заходи забезпечення кримінального провадження чи обмеження її особистої свободи як із приводу кримінального правопорушення, яке є предметом цього кримінального провадження, так і за будь-яке інше кримінальне правопорушення, вчинене до перетинання державного кордону України (під час в'їзду в Україну). Щодо такої особи не може бути приведено до виконання вирок, ухвалений до перетину державного кордону України у зв'язку з викликом. Підозрюваного, обвинуваченого або засудженого може бути затримано, щодо нього може бути застосовано запобіжний захід або приведено до виконання вирок лише за злочин, зазначений у повістці [3].

Викликана особа втрачає гарантії, передбачені цією нормою, якщо не залишить територію України, маючи таку можливість, протягом п'ятнадцяти днів або іншого строку, передбаченого міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, від моменту отримання письмового повідомлення органу досудового розслідування, прокуратури або суду про відсутність необхідності в проведенні слідчих або інших процесуальних дій за її участю [3].

Запит про міжнародну правову допомогу у вигляді виклику особи повинен містити таку інформацію:

- 1) назву органу, який звертається за допомогою, та компетентного органу запитуваної сторони;
 - 2) посилання на відповідний міжнародний договір або на дотримання засади взаємності;
 - 3) найменування кримінального провадження, щодо якого запитуються міжнародна правова допомога;
 - 4) відомості про відповідну особу, зокрема, її ім'я та прізвище, процесуальний статус, місце проживання або перебування, громадянство, інші відомості, які можуть сприяти виконанню запиту, а також зв'язок цієї особи з предметом кримінального провадження;
 - 5) чіткий перелік запитуваних процесуальних дій та обґрунтування їхнього зв'язку з предметом кримінального провадження;
 - 6) інші відомості, які можуть сприяти виконанню запиту або передбачені міжнародним договором чи вимогою компетентного органу запитуваної сторони.
- Додатком до такого запиту є повістка про виклик особи. Повістка оформляється за загальними правилами, передбаченими для виклику осіб у кримінальному провадженні (ст. 137 КПК України).

У запиті слід також відобразити такі гарантії викликані особи в Україні:

1) її не може бути притягнуто до кримінальної відповідальності;

2) її не може бути затримано;

3) щодо неї не може бути обрано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою;

4) до неї не можуть бути застосовані інші заходи забезпечення кримінального провадження чи обмеження її особистої свободи як із приводу кримінального правопорушення, яке є предметом цього кримінального провадження, так і за будь-яке інше кримінальне правопорушення, вчинене до перетину державного кордону України (під час в'їзду в Україну);

5) щодо неї не може бути приведено до виконання вирок, ухвалений до перетину державного кордону України у зв'язку з викликом [3].

Однак вказані вище гарантії не поширюються на особу в таких випадках:

– якщо вона є підозрюваною, обвинуваченою або засудженою, то її може бути затримано, щодо неї може бути застосовано запобіжний захід або приведено до виконання вирок лише за злочин, зазначений у повістці;

– якщо вона не залишить територію України, маючи таку можливість, протягом п'ятнадцяти днів або іншого строку, передбаченого міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, від моменту отримання письмового повідомлення органу досудового розслідування, прокуратури або суду про відсутність необхідності в

проведенні слідчих чи інших процесуальних дій за її участю.

Додатковими вимогами до запиту про таку міжнародну правову допомогу є його направлення компетентному органу іноземної держави не пізніше шістдесяти днів до дня явки особи або в інший строк, передбачений міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України; вказівка про порядок відшкодування витрат, пов'язаних із викликом [3].

Висновки. Отже, виклик особи, яка перебуває за межами України, є заходом забезпечення кримінального провадження під час надання міжнародної правової допомоги, сутність якого полягає у виклику підозрюваного, обвинуваченого, свідка, потерпілого або іншого учасника кримінального провадження для участі в процесуальній дії, що здійснюється під час досудового розслідування чи в судовому провадженні у встановленому законом порядку слідчим, прокурором, слідчим суддею, судом у випадках, коли за законом участь учасника кримінального провадження під час проведення певної процесуальної дії є обов'язковою або її визнали такою слідчий, прокурор, слідчий суддя чи суд. Особа має отримати повістку про виклик або бути повідомленою про нього іншим шляхом не пізніше, ніж за три дні до дня, коли вона зобов'язана прибути за викликом. Запит (доручення) в межах міжнародної правової допомоги про виклик особи, яка перебуває за межами України, направляється компетентному органу іноземної держави не пізніше шістдесяти днів до дня явки особи або в інший строк, передбачений міжнародним договором.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Європейська конвенція про взаємну допомогу у кримінальних справах 1959 р.
2. Кримінальний процес України / А.В. Молдован [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.pidruchniki.ws.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України : [наук.-практ. коментар] / В.Я. Тацій [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.pidruchniki.ws.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України. – К. : Центр учбової літератури, 2012. – 292 с.
5. Сучасне міжнародне право : [навч. посібник] / Н.В. Пронюк. – К. : КНТ, 2010. – 280 с.